Marele dicţionar român-polon – un punct de întâlnire între limbile romanice şi cele slave. Despre necesitatea prezentării diferenţelor gramaticale fundamentale între limbi în opera lexicografică

Joanna PORAWSKA

Unul dintre principalii vectori ai promovării culturii în general şi, în cazul nostru, ai culturii române în Polonia este elaborarea şi publicarea dicţionarelor bilingve. Importanţa acestui demers este evidentă pentru oricine se ocupă de problematica migraţionistă şi nu necesită explicaţii suplimentare. Odinioară, acest gen de dicţionare aveau un caracter ştiinţific, fiind destinate unui public restrâns de specialişti, filologi şi traducători. *Marele dicţionar român-polon*, apariţie editorială recentă, se adresează unei categorii largi de cititori, cu diferite nivele de pregătire lingvistică – filologilor, dar şi, poate înainte de toate, celor fără formaţie filologică. Deşi a fost alcătuit avându-i în vedere în primul rând pe utilizatorii formaţi în mediul lingvistic polonez, el constituie de asemenea un instrument de lucru important şi pentru românii vorbitori de limbă polonă.

Ar fi de prisos, într-o discuţie între filologi, să subliniem insuficienţa demersului cititorului care consultă exclusiv corpusul de lexeme elaborat, fără a cunoaşte regulile gramaticale. Adresându-ne în primul rând cititorilor polonezi, am decis, împreună cu Halina Mirska Lasota, să introducem în *Marele dicţionar român-polon* o parte introductivă – o schiţă a gramaticii limbii române (*Zarys gramatyki języka rumuńskiego. Wybrane zagadnienia*). Scopul unui astfel de *ghid gramatical* scris în limba polonă a fost concentrarea asupra problemelor gramaticale importante din punctul de vedere al receptorului polonez şi, mai ales, prezentarea într-o formă cât mai accesibilă a diferenţelor gramaticale dintre cele două limbi, ţinându-se cont de faptul că necunoaşterea acestora poate conduce la traduceri sau interpretări greşite ale enunţurilor. Acest *ghid gramatical* nu şi-a propus să ofere o prezentare completă a sistemului limbii române. Disproporţiile în descrierea materialului, precum şi absenţa unei părţi consacrate sintaxei derivă din premisele asumate de autoare[1].

În elaborarea *Marelui dicţionar...*, s-a plecat de la principiile *adecvării la cititor* şi al celui de *utilitate publică*, formulate, printre alţii, de Eugen Coşeriu. Cum sublinia marele lingvist român, „cercetătorul nu are dreptul să se izoleze , ca într-un turn de fildeş, în sfera îngustă a specialităţii sale, vorbind exclusiv pentru şi pe înţelesul «savanţilor»” (Munteanu 2005: 37). Având aşadar convingerea că, deşi este

[1] Majoritatea dicţionarelor bilingve, elaborate în ultimii ani în Polonia, nu conţin schiţe gramaticale.

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)

opera unor filologi, un astfel de instrument de lucru este destinat şi (sau poate în primul rând) celor care cunosc prea puţin sau deloc limba română (şi, în consecinţă, au nevoie nu numai de echivalente lexicale, ci şi de reguli de construire a enunţului), am căutat ca, în descrierea problemelor gramaticale, să folosim o terminologie accesibilă unui cititor cu o pregătire medie. Bineînţeles, această opţiune a autoarelor dicţionarului nu este una novatoare în sine. Dicţionarele bilingve mai vechi – de acum treizeci de ani, de pildă –, publicate la edituri serioase, cuprindeau, de regulă, astfel de *schiţe gramaticale.*

Un punct de întâlnire între limbile romanice şi cele slave, secvenţa din titlul acestei comunicări, nu face trimitere la probleme tehnice lexicografice (generale) sau la lexic, ci la termenii lingvistici diferiţi şi la clasificările diferite folosite în descrierea limbilor română şi polonă (care, probabil, se regăsesc în descrierea altor limbi romanice şi slave). Problemele gramaticale prezentate în *Schiţă* au fost selectate în funcţie de gradul lor de importanţă şi de dificultate pentru polonezi, ţinându-se cont de faptul că, până acum, au fost elaborate extrem de puţine studii comparative în domeniul gramaticii celor două limbi. Bazându-se pe experienţa îndelungată în predarea limbii române polonezilor, autoarele dicţionarului au preferat, în demersul lor, un punct de pornire de tip glottodidactic, iar nu unul structural - ştiinţific propriu-zis.

Plecând de la *Schiţa gramaticală...* realizată de Halina Mirska Lasota – actualizată mai târziu de noi, pentru a fi inclusă în *Marele dicţionar...* –, am întocmit o scurtă listă de probleme gramaticale ale limbii române, a căror cunoaştere este esenţială pentru polonezi. Le vom enumera în cele ce urmează:

Fonetică

Din domeniul foneticii limbii române, cele mai dificile aspecte pentru polonezi sunt:

- alternanţele vocalice şi consonantice; având doar forma conjugată/declinată a lexemului (aşa cum apare ea în enunţuri, de exemplu, formele *pot*, *poţi, poate*), vorbitorul de limba polonă care nu cunoaşte alternanţele vocalice şi consonantice cu greu va putea găsi în dicţionar forma de bază a lexemului căutat (*putea*), mai ales în cazul verbelor;

- pronunţarea vocalelor ca diftong sau în hiat (există diferenţe între limbile română şi polonă chiar în pronunţarea aceloraşi lexeme, de exemplu, rom. *bi-bli-o-te-că* vs. pol. *bi-blio-te-ka*);

- pronunţarea vocalei *ă*, inexistentă în sistemul vocalic polonez;

- *-i* final scurt, asilabic, destul de greu de pronunţat pentru polonezi, este redat (sub influenţa grafiei româneşti şi prin analogie cu grafia poloneză) prin *i* silabic. Greşeala aceasta de pronunţie, destul de serioasă, ne-a îndemnat să introducem (numai în exemplele din *Schiţă*) notarea accentului pe prima silabă la notarea cuvintelor monosilabice de tip *şcóli* care, pentru polonezii care învaţă limba română, par bisilabice;

- preiotarea formelor *este, era, el* etc.;

- pronunţarea sonoră a consoanelor finale sonore constituie o oarecare dificultate pentru vorbitorii de limba polonă, obişnuiţi cu procesul de desonorizare a

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)

consoanelor sonore în această poziţie (de exemplu, pronunţarea [*brat*] în loc de [*brad*]);

- consoanele muiate (de exemplu, *n'* de la *bunic*, *s'* de la *sihlă*) – pronunţate ca moi de către polonezi – necesită atenţie.

Ortografie

- notarea prin *â* sau *î* a aceluiaşi fonem reprezintă o dificultate pentru străinii aflaţi într-o etapă iniţială a învăţării limbii române. Având foarte des de a face cu publicaţii (mai ales cu dicţionare) de dinaintea reformei ortografice din 1993, aceştia întâmpină greutăţi la găsirea, după alfabet, a unor cuvinte româneşti.

- În ceea ce priveşte latura tehnică, transcrierea folosită în schiţa gramaticală este un fel de compromis între transcrierea internaţională API şi aşa-numita transcrierea *slavistică* cu care cititorii polonezi sunt mai familiarizaţi. Această metodă i-a nedumerit întrucâtva pe lingviştii / corectorii polonezi care, în absenţa unor cercetări comparative polono-române, nu au elaborat un model pentru transcrierea sunetelor româneşti (cum ar fi, de exemplu, transcrierea lui *-i* final scurt). Eventualele ambiguităţi referitoare la pronunţare sunt rezolvate prin prezentarea de exemple din limba polonă (în fragmentul *Objaśnienia /Lămuriri*), p. XXXIII-XXXVI).

Morfosintaxă

Verbe

Schiţa gramaticală... nu cuprinde o secvenţă consacrată în exclusivitate sintaxei[2], dar oferă explicaţii importante referitoare la folosirea timpurilor verbale în sistemul limbii române. În limba polonă (şi în celelalte limbi slave), *aspectul* verbal este redat prin verbe perfective, imperfective şi iterative, ceea ce se regăseşte doar parţial în opoziţia din limba română între *imperfect* şi *perfect compus*. În limba polonă, verbele imperfective sunt folosite mai des decât cele perfective, în vreme ce în română sunt frecvent utilizate timpurile verbale perfective. De aceea, pentru polonezi, folosirea corectă a imperfectului românesc în corelaţie cu perfectul compus constituie o dificultate (cf. par. 60). În exemplele din cuprinsul articolelor, în contexte diferite, ne-am străduit să prezentăm forma perfectivă a verbului, pe lângă cea imperfectivă care apare ca formă de bază, echivalent principal al verbului românesc (de exemplu, *a merita – zasługiwać*; *a merita o pedeapsă – zasłużyć na karę*). Demersul acesta este admis în dicţionarele bilingve poloneze, pentru a le facilita vorbitorilor altor limbi (neslave, în principal), folosirea acestor instrumente de lucru.

Formarea şi folosirea conjunctivului şi a prezumtivului sunt descrise şi explicate prin echivalente poloneze în paragrafe separate. Construcţia gerunziului românesc care nu cere acordul cu subiectul lui propriu este des calchiată în limba polonă (în care acordul cu subiectul este obligatoriu), devenind o sursă de greşeli de traducere. Pentru că aceste forme greşite în polonă (adică cele fără acord cu

[2] Astfel de schiţe gramaticale din prefaţa dicţionarelor bilingve în general nu includ capitolul *Sintaxă*, necunoaşterea acestui domeniu prezentând mai puţine pericole (faţă de greşeli de lexic sau morfologie făcute de străini) în comunicare.

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)

subiectul) se răspândesc din ce în ce mai mult, fiind una dintre cele mai supărătoare încălcări de normă poloneză, problema traducerii gerunziului trebuie exersată în mod special[3].

Substantiv, adjectiv, articol

Tratarea acestor trei categorii gramaticale la un loc a constituit, pentru unii lingvişti polonezi, un demers destul de riscant din punct de vedere metodologico-structural, generând, în opinia lor, o anumită confuzie în descrierea lingvistică. Acest mod de a trata problemele, poate mai greu de acceptat din punctul de vedere al lingvistului (emiţătorului în acelaşi timp) care doreşte să conceapă limba ca un sistem coerent, constituie o reflectare a atitudinii receptorului în analiza formelor lingvistice.

Diferenţele dintre topica românească (S+Adj) şi cea poloneză (Adj+S) reprezintă o sursă de greşeli – calchieri în traducerile din română în polonă. Din acest motiv am inserat în *Schiţă...* un paragraf aparte (par. 12), consacrat acestei probleme. Folosirea articolelor hotărât şi nehotărât şi situaţiile în care un substantiv apare fără nici un articol constituie, probabil, cea mai mare dificultate pentru vorbitorii de limba polonă, în structura căreia nu există acest determinant. Articolul hotărât enclitic, folosirea articolului genitival, declinarea substantivului însoţit de adjectiv şi, mai ales, a adjectivului urmat de substantiv sunt probleme majore de gramatică care trebuie să-i fie explicate vorbitorului de limbă polonă.

Pronumele şi adjectivul pronominal

Distincţia între pronumele şi adjectivul pronominal (de tipul *acesta – acest om*), neexistentă formal în limba polonă (*ten - ten człowiek*), constituie una dintre diferenţele existente în structura celor două limbi. Chiar în terminologia lingvistică poloneză trebuia creat un termen nou pentru a explica fenomenul şi folosirea adjectivului pronominal (*przymiotnik określający, przymiotnik dzierżawczy* etc., vezi par. 20-26)[4].

Adjective şi adverbe

Vorbitorului de limba polonă trebuie să i se atragă atenţia asupra faptului că, în limba română, adverbul are frecvent aceeaşi formă ca adjectivul (numărul singular, gen masculin) (de exemplu, *agasant I adj drażniący, irytujący II adv drażniąco, irytująco*), formând un singur articol.

Enumerarea prezentată mai sus a problemelor gramaticale principale cu care se confruntă polonezul care învaţă limba română constituie abia un punct de plecare pentru viitori cercetători pe care, sperăm, le vor trata mai atent în viitor, în plan comparativ. Confruntarea din domeniul româno-polon, fiind completată de o serie de analize referitoare şi la alte limbi slave, foarte importantă pentru predarea limbii române ca limbă străină, ar trebui studiată în cadrul domeniului conceput mai larg –

[3] De exemplu *Profesorul fiind bolnav, lecţia n-a avut loc - *Profesor będąc chory, lekcja nie odbyła się* în loc de *Ponieważ profesor był chory, lekcja nie odbyła się (Pentru că profesorul a fost bolnav, lecţia n-a avut loc).*

[4] Termeni folosiţi deja în manualele / gramaticile limbilor romanice, publicate în limba polonă.

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)

cel al relaţiilor lingvistice romanico-slave, limba română ocupând un loc privilegiat în această cercetare din cauza aşezării sale geografice.

Bibliografie

Mirska Lasota Halina, Porawska Joanna, *Wielki słownik rumuńsko-polski, Marele dicţionar român-polon*, Kraków, Editura Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.
Munteanu 2005: Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică,* Iaşi, Editura Polirom.

Grand dictionnaire roumain-polonais – un point de rencontre entre les langues romanes et les langues slaves. Sur la nécessité de la présentation des différences grammaticales de base entre les deux langues dans les œuvres lexicographiques

En présentant le *Grand dictionnaire roumain-polonais* les auteurs, Halina Mirska Lasota (1930-2006) et Joanna Porawska, ont pensé répondre à une demande urgente de plusieurs étudiants, professeurs et de tous ceux dont le travail concerne les rapports polono-roumains et qui étaient obligées de se servir de différents petits dictionnaires épuisés depuis longtemps. Pour combler cette lacune, les auteurs se sont proposées d'élaborer une œuvre lexicographique, la plus grande de tous les dictionnaires roumain-polonais édités en Pologne et en Roumanie. Elle contient environ 45 000 entrées, 200 000 mots, expressions et exemples. On y trouvera, à côté des mots littéraires, familiers et dialectaux, des nombreux mots du vocabulaire spécialisé, c'est-à-dire des termes techniques, médicaux, botaniques, zoologiques etc. Ce dictionnaire sera utile aussi bien aux Polonais qu'aux Roumains, aux traducteurs, aux journalistes etc.

Pourtant, les difficultés de la langue ne se bornent pas, pour les étrangers, à l'emploi de mots – ils rencontrent également de graves problèmes de phonétique et de grammaire. Il faut donc, à côté d'un corpus de lexèmes expliqués par leurs équivalents dans l'autre langue, prévoir une introduction grammaticale qui puisse guider le lecteur dans un choix souvent difficile. Le *Grand dictionnaire*... contient une telle introduction, dans laquelle on trouvera traitées les difficultés portant sur les matières les plus difficiles pour les Polonais (et, probablement, pour les slaves, en général) apprenant le roumain: la phonétique, l'orthographe, les déclinaisons et les conjugaisons, l'emploi des articles. Le but que vise l'auteur de cet article est de présenter une liste de questions grammaticales de la langue roumaine qui posent des problèmes aux Polonais.

Les problèmes abordés dans l'introduction du dictionnaire sont le résultat d'une longue expérience didactique des auteurs du dictionnaire présenté.

Universitatea Jagiellonă
CRACOVIA, POLONIA

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)

BDD-V2664 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:40 UTC)